

125 éve született Proszk János

1954-ben jelent meg Lengyel Béla, Proszk János és Szarvas Pál könyve „Általános és szerves kémia” címmel a Tankönyvkiadó gondozásában. A szerzők munkájukat „a kémiában elsőrendűen érdekelt vegyész-, vegyészmérnök-, kohómérnök- és kémiatanár szakos, valamint gyógyszerészhallgatók” oktatására szánták [1].

Írásunkban a könyv egyik szerzőjéről, a 125 éve született Proszk János professzorról emlékezünk meg, akinek munkásságában fontos szerep jutott a tudománytörténeti, kémiatörténeti kutatásnak is.

Proszk János 1892. február 6-án született Budapesten. Iskoláit Budapesten végezte, majd a budapesti és berlini tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán tanult. 1913 novemberében nyert doktori oklevelet. Életútjának állomásait a Vegyészeti Múzeumnak átadott munkakönyve és önéletrajza alapján követhetjük nyomon [2,3]. 1913–1914-ben díjas gyakornok a budapesti tudományegyetem III. számú Kémiai Intézeténél. 1914 és 1918 között katonai szolgálatot teljesített a volt 4. számú (majd 132. számú) tüzérezrednél. Harminchat havi tüzvonalbeli szolgálat után főhadnagyként szerelt le. 1918 és 1919 között havidíjas vegyész a székesfővárosi Tejhivatalnál. 1919-től 1924-ig egyetemi tanársegéd a budapesti tudományegyetem III. számú Kémiai Intézeténél. 1924 és 1928 között rendkívüli tanár a soproni Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola Vegytan Tanszékén, majd ugyanott rendes tanár 1934-ig. 1934-től 1948-ig egyetemi nyilvános rendes tanár a József Nádor Műegyetem Bánya- Kohó- és Erdőmérnöki Kara Általános Kémiai Tanszékén. 1948 novemberétől a Műegyetem Gépész-, Vegyészmérnöki Karán a szerves kémia tanára, tanszékvezető. 1964-ben vonult nyugalomba. 1964-től 1968. július 5-én bekövetkezett haláláig a Vegyészeti Múzeum anyaggyűjtésén dolgozott.

Munkásságát sokan értékelték, így Lengyel Béla, Loczka Alajos és Vorsatz Brunó [4–6]. Tudományos működése széles területet ölel át, de kutatásainak súlypontjában a fizikai kémia állt. Erdey-Grúz Tiborral írt „Fizikai kémiai praktikum” (1934) könyvük tíz kiadást ért meg. Az első világháború után a bányászat egyik fontos kérdése volt az ércek flotációs dúsítási technikájának fejlesztése. A kérdés fizikai kémiai vonatkozásai alapján kiterjedt kutatást indított el a durva diszperziók elektrokinetikai vizsgálatára.

Analitikai vizsgálatai, elsősorban a polarográfia terén végzett kutatásai alapján Lengyel Béla megállapítása szerint „joggal tekinthetjük őt a polarográfia magyar úttörőjének.” Cielezky Vilmos és Györfbíró Károly társszerzőkkel írott „Polarográfia” című könyvük (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964) a magyar kiadás után németül is megjelent. Az említett „Általános és szerves kémia” könyv öt kiadásban jelent meg (az utolsó, átdolgozott kiadás 1967-ben), és az 1950-es és 60-as évek vegyészképzésének egyik alapvető tankönyvévé vált.

1961-ben a Nehézipari Minisztérium Vegyészeti Múzeum létesítéséről határozott. Előkészítésére minisztériumi, vegyipari, egyetemi oktatói és múzeumi szakemberek részvételével Múzeumi Előkészítő Bizottság jött létre [7]. A bizottságnak Proszk János és Loczka Alajos is tagjai voltak. A múzeum 1963. évi hivatalos megalapítása után (ekkor még budapesti, Markó utcai székhellyel) mindketten szerény, havi 500 Ft tiszteletdíj ellenében gyűjtőmunka végzésére kaptak megbízást.

Proszk Jánost mindig is vonzották a kémiatörténeti kutatások. „A selmeci Bányászati Akadémia, mint a kémiai tudományos ku-

Proszk János portréja a Vegyészeti Múzeumban.
Dobos Lajos festménye

ratás bölcsője hazánkban” című könyve (Sopron, 1938) a hazai tudományos kémia kezdeteinek egyik legjobb összefoglalása. A múzeum részére végzett gyűjtőmunkáját pedig az egyetemi oktatás alatt kialakult kapcsolatai nagyban segítették. Főként az egyetemeken fellelhető értékes tárgyi és dokumentációs anyagok gyűjtésével, feldolgozásával foglalkozott. Nagy hangsúlyt fektetett a magyar kémia kiemelkedő tudósai életművének bemutatására, hagyatékuk megmentésére

A múzeum részére a régi Than-féle Kémiai Intézetben nagy mennyiségű értékes iratanyagot talált, amelyet Schulek Elemér professzor a Vegyészeti Múzeum rendelkezésére bocsátott. Az anyag Than Károly és Winkler Lajos kézíratait, feljegyzéseit, leveleit tartalmazza. A Than-hagyaték 364 tételből, a Winkler-hagyaték 230 tételből áll. Az iratok között található Than Károly 1868 és 1872 közötti levelezése az I. számú Kémiai Intézet létesítése ügyében: ajánlatkérések, javaslatok, részletes tervek, kivitelezési munkák. Than közvetlenül is részt vett a munkában, jó részt ennek köszönhetően épülhetett meg Európa akkori legkorszerűbb kémiai intézete. Az iratanyaggal együtt került a múzeumba Than Károly kiadatlan „Carbonidok (Organikus kémia)” című, 1906. évi keltezésű szerves kémia tankönyvének ceruzás kézírata, amely „A kísérleti kémia elemei” II. kötete 3. könyvének készült. A könyv befejezetlen maradt, elkészült anyaga az MTA és az Egis Gyógyszergyár Zrt. támogatásával reprint alakban, magyarázatokkal ellátva 2015-ben jelent meg Tömpe Péter szerkesztésében a Pytheas Könyvmanufaktúra kiadásában [8].

Az iratcsomag tartalmazta Winkler Lajos magyar és német nyelven megjelent cikkeinek eredeti kézírásos példányait is.

Ugyancsak Proszjt János kutatásai révén kerültek a múzeumba az ELTE Szervetlen és Analitikai Kémia Tanszéke raktárában fellelhető régi Than, Winkler és Buchböck-féle főként demonstrációs készülékek.

Proszjt János megírta Bugarszky István és Buchböck Gusztáv életrajzát, és összeállítást készített tudományos munkásságukról. Mindketten jeles művelői voltak a hazai fizikai kémiának Bugarszky elsőként mutatott rá a fehérjék amfoter tulajdonságára és „Adatok a szabad energia változáshoz kémiai reakciónál” [9] munkája nemzetközi elismerést jelentett számára. Buchböck módszere az ionhidratáció meghatározására szintén nemzetközi sikert ért el.

A selmeci főiskolai hallgatói névsorok után kutatott a Miskolci Nehézipari Egyetemen és a Soproni Erdőmérnöki Egyetemen. Adatokat gyűjtött a Schenek István, Farbaky István által megalakított akkumulátorról. Gyűjtési céllal kereste fel a Than Károly Vegyipari Technikumot és a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytárát. Segítségével váltak közkinccsé többek között a Görgei Artúrhoz, Fabinyi Rudolphhoz, Széki Tiborhoz, Konek Frigyeshez és Buzágh Aladárhoz köthető emlékek. Proszjt János szakmai alapossága és emberi szerénysége, tudományos értékeink megőrzése érdekében végzett munkája, mindannyiunk számára példamutató.

Megjegyzés: A Vegyészeti Múzeum gyűjteményei folyamatosan bővültek, majd 1969-ben Várpalotán, a Thury-várban kaptak

helyet. 2013-ban a múzeum alapításának félévszázados évfordulójára kiállításait felújították. (Ismeretességük: MKL, 2014. 9., 12. sz. és 2015. 2., 9. sz.) Napjainkra azonban mind a múzeum, mind a múzeumot támogató alapítvány a legnagyobb nehézségekkel küzd. Jellemző, hogy a gyűjtemények felügyeletét, gondozását, a látogatók fogadását a korábbi hat fő helyett mindössze egyetlen személy, a múzeumvezető végzi. Proszjt János példája arra figyelmeztet, hogy törődnünk kell múltunk megbecsülésével is. Ehhez kérjük mindazok támogatását, akik elődeinkhez hasonlóan szívügyüknek tekintik a kémia és vegyipar emlékeinek megőrzését és a kémia történetének megismertetését.

Próder István

nyug. múzeumigazgató, Várpalota

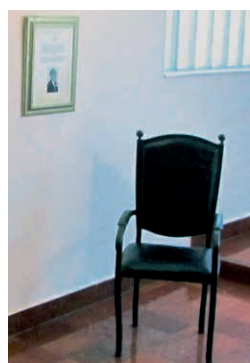
IRODALOM

[1] Lengyel-Proszjt-Szarvas: Általános és szervetlen kémia, Tankönyvkiadó, Budapest, 1954.
 [2] Proszjt János munkakönyve, Vegy. Múzeum Arch., Ld. 2006. 1191. l.
 [3] Proszjt János életrajza, Vegy. Múzeum Arch., Ld. 2006. 1195. l.
 [4] Lengyel Béla: Gyászbeszéd, Vegy. Múzeum Arch., Ld. 2006. 1197. l.
 [5] Loczka Alajos: Proszjt János, Kézirat, Vegy. Múzeum Arch., Ld. 2006. 1198. l.
 [6] Vorsatz Bruno: Kémia Sopronban, Megemlékezés Proszjt János születésének 100. évfordulóján, MTA, BME, MKE emlékülése, Budapest, 1992. febr. 6.
 [7] Próder István, Fábán Éva, Vargáné Nyári Katalin: 40 éves a Magyar Vegyészeti Múzeum, Várpalota, 2003. 15.
 [8] Than Károly: Carbonidok, Pytheas Könyvmanufaktúra, Budapest, 2015.
 [9] Mat. és Természettud. Értesítő XV. kötet, 37.

„Emlékszék”-avatás a Műegyetemen

Emlékszékét avattak Szántay Csaba professzor emlékére egykori munkahelyén, a Budapesti Műszaki Egyetem Gellért téri épületében.

Szántay Csaba (1928–2016) kémia-professzor emlékhelye a Műegyetem Gellért téri épületének második emeletén

Nem a szomorú gyász, hanem egy különös, bölcs, derűs emlékezés és bizakodás hangulatát éreztük a Műegyetem Gellért téri, kémiai (Ch) épületében, amikor január 17-én kiállították a múlt évben ezen a napon elhunyt Szántay Csaba akadémikus emlékét őrző „gondolkodó széket”. A Süli Mátyás kovácmester által nagy gonddal és hozzáértéssel egyedileg, kifejezetten erre a célra készített kovácsoltvas karosszék, amely a nemzetközi hírű professzor nevéhez szorosan fűződő vinpocetin (Cavinton) szerkezeti képletét is megjeleníti, felesége és fia adományozta az egyetemnek. A karszék feletti képen Szántay Csaba rövid életrajza és a róla készült fénykép emlékezteti a meg-megálló diákokat arra, hogy ki is volt ő. Az

emlékezés az egyetem tanszékvezető gyógyszervegyészeről és elméleti szerves kémikusáról szövegezik, a bizakodás pedig a jelenkor mérnök hallgatóiról, akik méltó követői lehetnek majd egykori professzoruknak.

A megemlékezéseket és leleplezést *Keglevich György* tanszék-

vezető elnökölte, aki barátsággal üdvözölte a vendégeket és az egyetem alkancellárját, *Mikó Zoltánt*. Ezután a Szántay professzorhoz fűződő személyes emlékeiről beszélt, majd *Faigl Ferenc* dékán bemutatta azt a rendkívül gazdag életutat, melyet Szántay Csaba megtett. Kiemelte, hogy „Szántay professzor a hazai első szerves kémia tanszéket alapító Zemplén Géza tanítványaként kezdett dolgozni, és életműve szerves folytatása a tanszékalapító által lefektetett alapoknak. Mindig a legmagasabb tudományos igényességgel oldotta meg a felmerülő szerves kémiai problémákat, tevékenységének célja mindig olyan megoldások felfedezése, kimunkálása volt, amelyek a gyakorlatban is hasznosíthatók. Az ő munkássága minden vegyész mérnök számára példát mutat abban, hogyan lehet kiválóan és gyorsan alkalmazni a tudományos alapvetési eredményeket a gyakorlat számára hasznos eljárások kidolgozásában.”

Huszthy Péter akadémikus, aki szintén tanszéki követője volt Szántay Csabának, tanítványi, emberi emlékeit elevenítette fel. Ezt követően *Vedres András*, a Magyar Feltalálók Egyesületének főtitkára emlékezett bensőséges hangnemben az Egyesület egykori elnökére. Az emlékhely avatását *ifjabb Szántay Csaba* egyetemi magántanár zárta, buzdítva mindenkit, hogy az emlékszék ne csak nézze, hanem üljön is bele, ezzel további inspirációt nyerve a tanuláshoz, kutatáshoz.

Az avatáson Szántay professzor hatvan éven át kitarató társa, *Judit asszony* két versét hallgathattuk meg, egyiket saját, másikat *Keglevich György* tolmácsolásában.

Méltó, formabontó és lélekemelő megemlékezés volt.

Tömpe Péter